

TORE ZETTERBERG:

Att vara redaktör

Att vara redaktör är att ha ett levande arbete, skriver Tore Zetterberg, chef-redaktör för Smålandsposten i Växjö. Det är också ett eftersträvat arbete, trots att det är lågt betalt. Konsten för en chef är att hitta de rätta medarbetarna: denna sanning gäller inte minst för en tidningsledare. Redaktörer är inte bara produkter av journalisthögskolorna. De kan, och bör, komma från olika håll och ha olika bakgrund. De kan ha sin styrka som reportrar eller höra till dem som får känna vad Zetterberg kallar skrivandets glädje. De har ett fritt yrke men samtidigt ett bundet — bundet till vad som händer, i världen eller om hörnet, och som skall sovras och förmedlas till allmänheten.

Min mor hoppades att jag skulle bli ingenjör, närmare bestämt brobyggare. Det var en vacker tanke: bron är ingen oäven symbol i mänskligt liv. Men med hänsyn till min absoluta brist på teknisk talang var det nog tur, mest för trafikanterna, att det stannade vid en tanke.

Jag blev journalist. Det var ett udda yrkesval. Ingen i släkten hade sysslat med journalistik, ingen hade kontakter med någon redaktion. Men jag lärde tidigt känna den frejdade Göteborgsjournalisten Sten B:son Natt och Dag, då politisk medarbetare på Göteborgs Morgonpost och senare chefredaktör för Norrbottens-Kuriren. Honom brukade jag gå upp och störa på kvällarna, när han satt och redigerade telegram. Mer och mer tyckte mig hans jobb spännande. Att få sitta där mitt i nyhetsströmmen och få förstahandsinformation! Och att själv få medverka i nyhetsförmedlingen och kanske rentav någon gång sätta egna funderingar på pränt. Nog var det ett liv värt att leva.

Det är nu 31 år sedan jag genom Natt och Dags förmedling fick min första redaktionella tjänst. Aldrig någonsin har jag ångrat valet av levnadsbana. Funktionerna har skiftat — reporter, lokalredaktör, nattredaktör, politisk redaktör, chefredaktör — men arbetet har alltid känts lika stimulerande. Det finns något i själva atmosfären på en tidning som tilltalar och fånglar: det glada jäktet, nyhetsjaktens jargongen, kamratskapet, det nervösa skrivmaskinsknattret, teleprintrarnas tickande, doften av trycksvärta. Varenda redaktör bär någonstans i hjärtat teleprin-

terns evigt enahanda kontrollmening: "Flygande bäckasiner söka hvila på mjuka tufvor". Och än i dag är jag lika imponerad som alltid och lika barnsligt lycklig, när jag dröjt mig kvar och ser pressen gå igång, hör det fantasieggande ljudet av de accelererande valsarna och betraktar strömmen av tidningar som forsar fram på det löpande bandet.

Redaktören och hans avlöning

Vi journalister är vana att skriva om det mesta och tycker så att det stänker om det om ditt och datt. Men att skriva om sig själv och det egna yrket ställer sig strax knepigare. Det är så ovant. "Att vara redaktör" — vad skall man säga om det, när man aldrig varit något annat, inte kan tänka sig ett alternativ och alltså ingenting har att jämföra med?

En sak är säker: den som tar jobb med sikte på pengarna skall undvika journalistiken. För all del, en och annan som lyckats skapa sig ett namn, särskilt i stadspressen, kan tjäna en bra slant. Red Top i Dagens Nyheter har beskrivit det så, att han brukar nafsas ärkebiskopen i hämlarna. Men den journalist i landsortspressen som bara har kollektivavtalets lön — och det är inte så få bland de obefordrade redaktionella medarbetarna — har det inte för fett. Avtalets begynnelselöns motsvarar ungefär A 13 nere vid foten av den statliga skalan. I själva verket håller han sig därmed strax under en arkivassistent, en bokbinderiförman, en telegraf-

assistent, en undersköterska eller en tullare. Det ligger något smått patetiskt i detta att en så högröstad kår som journalisterna, som med sådan entusiasm kan dra åstad och fäkta för andras intressen, inte bättre har lyckats lösa sina mest närliggande ekonomiska problem. Jag minns hur det var under min egen tid som reporter i mitten av 40-talet — villkoren var då ännu knappare än nu. Lönen räckte inte till det nödvändigaste för en familjeförsörjare, och då hade jag ändå fått ett ålderstillägg extra. Inkomsten måste drygas ut med pengar från privatlektioner. Det gick ut över middagsrasten. Sex dagar i veckan arbete praktiskt taget utan avbrott från tidiga förmiddagen till sena kvällen.

Vid befordran blir det förstås bättre, och en chefredaktör på en hygglig landsortstidning når väl nu i allmänhet upp i inkomster som ekonomiskt placerar honom i nivå med en byråchef eller en överste eller i gynnsamt fall en överdirektör. Men då har han i regel större delen av sin yrkesverksamhet bakom sig, och för att han inte skall känna det alltför ovant i sitt pekuniära överflöd är det så vist ordnat, att han likt andra kapitalister har att bidra till det allmänna med 75 procent marginalskatt. Trots de låga begynnelselönerna lockar journalistbanan. Nyutbildade ungdomar står i kö bara för att få en plats på en redaktion. På Smålandsposten sökte vi i höstas en reporter — och fick 60 svar. Jag förstår ungdomarna som vill in i branschen. En underbar uppgift väntar dem, om de har det rätta sinnet.

Att välja medarbetare

Att välja medarbetare är en av chefredaktörens viktigaste funktioner. Han väljer inte ensam. Redaktionsledningen i övrigt liksom journalistklubbens styrelse bidrar med råd och förslag. Att nå enighet brukar inte vara svårt. Men det är ytterligt väsentligt att man väljer rätt. Tidningsmän är individualister, och det är bra om man kan få en mångsidigt sammansatt redaktion, vars medlemmar skiljer sig ifråga om härkomst, utbildning, läggning och intressen. Något måste dock förena dem alla. Skall en redaktion fungera väl, måste den vara ett team, präglad av samarbetsvilja och gott kamratskap. En enda figur, som inte passar in i gänget, kan åstadkomma stor och svårbotlig skada.

Jag bryr mig inte om vad slags utbildning en sökande har, och än mindre fäster jag avseende vid betygen. Akademiska studier är naturligtvis aldrig ur vägen, men ett brett register ifråga om allmänbildning kan vara väl så bra. Man kan ha tur och finna en toppjournalist bland dem som gått ut journalisthögskolan eller pluggat på universitet, men man kan likaväl få en lysande journalistisk kraft från en folkhögskola, ett kontor, en butik eller varifrån som helst. Att vara journalist är framför allt en fråga om läggning, och det märks i regel bara efter några dagar om ett nyförvärv skall bli något eller inte. Och sedan gäller det förstås att placera vederbörande i rätt funktion. En duktig journalist behöver inte nödvändigtvis vara en duktig skrivare. Har han bara nyhetsinne, kan han bli en tillgång. Kanske är

han organisatör, vilket gör att han i sinom tid kan bli en förträfflig notischef eller redaktionssekreterare. Kanske är han redigerare med välutvecklat bildsinne och med känsla för typografisk stil och elegans, ett utmärkt ämne i så fall till teknisk redaktör, bildredaktör eller nattredaktör — dvs dessa som formar och sätter snits på de stora nyhetssidorna.

Chefredaktören

Att vara chefredaktör är inte någonting entydigt. En kapten på en båt — för att nu välja den jämförelsen — har samma funktion, samma rutinuppgifter och samma befogenheter som varje annan befälhavare i ett likartat fartyg. Bestämmelser och praxis är lika från fall till fall. Tidningar är organiserade efter mer heterogena principer. Att vara chefredaktör på en dagstidning säger inte omedelbart någonting om vad man egentligen har för sig. Det finns chefredaktörer som nästan helt ägnar sig åt att administrera. Det finns sådana som håller ett vakande öga på det mesta. Och det finns utpräglade skrivare, som ständigt är i färd med att författa ledare eller kulturartiklar. Var och en väljer den arbetsmodell som passar bäst — för honom själv och för tidningen.

Jag har glädjen att arbeta på en tidning som befinner sig i rask utveckling. Vi nalkas emellertid snabbt gränsen för vår tekniska kapacitet, lokalerna är för trånga, och företaget lider i största allmänhet av växtvärk. Ett omfattande investeringsprogram måste förverkligas och omställning ske till nya villkor. Vi skall bygga om och

utvidga våra lokaler, flytta ut civiltryckeriet ur huset, avveckla blyprocessen, införa fotosättning, anpassa pressen för skdirektlito och på litet längre sikt gå över till offsetteknik. Samtidigt skall redaktionen förstärkas och vidareutvecklas. En chefredaktör har väl inget omedelbart ansvar för det som ligger utanför det redaktionella, men självfallet måste han i praktiken också ta del i alla större frågor som gäller framtiden för företaget i dess helhet.

Den löpande redaktionella verksamheten brukar jag inte lägga mig så särskilt mycket i. Vid en konferens en kvart i tio varje dag dryftar jag tillsammans med andre redaktören, redaktionssekreteraren, notischefen och länsredaktören dagens begivenheter. Att sedan utan särskild anledning ingripa i arbetet vore både dumt och meningslöst. Jag är bergfast övertygad om att journalister arbetar bäst, när de känner att de har vidsträckt frihet, baserad på förtroende. Den chef som chefar i onödan är en dålig chef och en trivselförstörare. Och den som finner en glädje i att pampa sig skulle aldrig ha blivit befördrad.

Skrivandets glädje

Att vara redaktör är för mig till mycket väsentlig del att skriva. Jag upplever utomordentligt starkt skrivandets glädje, och det är bäst så eftersom Smålandsposten inte har någon politisk redaktör, vilket betyder att jag skriver praktiskt taget alla ledare och ledarstick själv. Ibland får man frågan om det inte är jobbigt att hitta på ämnen och producera något mest var dag,

och jag svarar sanningsenligt att stunden vid skrivmaskinen är min angenämaste stund på dagen. Ämnena kan aldrig tryta — skeendet i samhället och i världen tillhandahåller ständigt nog och övernog av stoff, och dessutom ger ju ofta ett och samma ämne olika infallsvinklar.

Ledarartiklar i svensk press befinner sig i stabilt vanrykte. De är tråkiga, därom är de flesta överens utan närmare påseende eller resonemang. Ibland stämmer det väl, men sannerligen inte alltid. Åtskilliga ledarskribenter har ett både friskt och fräscht språk. Mest njutbara är, tycker jag, sådana ledare där författaren tagit ett okonventionellt grepp om ämnet och uppträder med glad respektlöshet. Omvänt avskyr jag sådana ledare, där skribenten av feghet eller i syfte att vara alla till lags avslutningsvis diskret suddar ut vad han ville ha sagt i början. Inte lika meningslösa men lika charmlösa är de som till 90 procent innehåller ett referat av låt oss säga en partimotion och till återstående 10 procent ett värdeomdöme av innebörd att den var bra, alternativt dålig. Den ledarmodell som ligger bäst till för mig är den profana betraktelsen. Det gäller att hitta en lämplig aktuell spik, inte för soppkok precis utan för att hänga upp en meditation på.

En vanlig vanföreställning är att en ledarskribent i text en moderat tidning uppfattar sig som ett slags ombudsman för moderata samlingspartiet. Man tror att han skriver för att behaga partiledningen och att hans syfte är att värva röster till partiet. Men så bra har inte Gösta Boh-

man. Det är en missuppfattning, bottande i en ännu djupare felföreställning, nämligen att tidningen skulle ägas eller åtminstone dirigeras av partiet. Under mina år på Svenska Dagbladet kunde det hända att någon ringde och bad att få tala med Jarl Hjalmarson. Det blev stor förvåning när man talade om att han alls inte fanns i huset och därtill att partiet ingalunda ägde eller i minsta mån hade inflytande över Svenska Dagbladet. Vad var nu detta för ordning? Hade man inte i alla dagar hört att SvD var "högerns huvudorgan"?

Jag polemiserar praktiskt taget aldrig med lokala konkurrenter. En och annan skulle kanske önska en fortlöpande knivkastning. Men jag har aldrig förstått vitsen med lokalt tidningsgräl. Vår tidning och vår socialdemokratiska kollega har i huvudsak skilda läsekretsar. En polemik under de förutsättningarna är som att debattera i en sal, där man med en vägg har skilt den ena delen av publiken från den andra.

Ett levande arbete

Att vara redaktör — det är att jobba i ett skyltfönster, ett stort fönster med en väldig publik utanför. Gör man ett fel — text lämnar en uppgift som visar sig oriktig eller, värre, i hastigheten råkar avslöja en okunnighet som man borde ha dolt — är det väl sörjt för att det syns. Förr om åren kunde jag känna skräck inför risken att trampa miste. Under min volontärstid fick jag förtroendet att vikariera som nattredaktör (man var ensam på nattredak-

tionen då för tiden) och lade en gång upp en headliner med mastiga bokstäver på första sidan om att häftiga strider rasade på Kalmucksteppen. Just som jag vid 4-tiden på morgonen hade gått till sängs och skulle till att somna, stod det med förfärande tydlighet klart för mig att det inte skulle stavas stepp utan stäpp. Och pressen rullade redan. Vild av ångest sprang jag den kilometerlånga vägen till tidningen och lyckades få en harmsen tryckarmäster att stoppa pressen — men bara för att konstatera att det även efter sk stickling klart syntes att vokalen var e och inte ä. — Tja, nästa dag, när jag var beredd att säga upp mig och med skam och nesa avbryta en blott halvårs-lång journalistbana, undrade korrekturchefen: Vad gormar du om, fortfarande är stepp med e den vanligaste stavningen!

Efter hand tar man det mesta lugnare, och för resten gör man inte anspråk på att vara ofelbar. Man får många brev, vänliga och mindre vänliga. Och man blir alltid lika glad för ett uppskattande ord, kanske mindre för själva betyget än för vinken om att man möjligen är på någorlunda rätt stråt. Så posten har nog rätt, när den säger att ett brev betyder så mycket. Min känsla för televerket är svalare. Telefonen kan vara ett gissel, särskilt när det har krånglat med distributionen någonstans och arga prenumeranter vill säga ett sanningens ord till ansvarige utgivaren i tron att det är han som har hand om utbärningen.

Riktigt ledig är man sällan som redak-

tör. Man måste ha hög insatsberedskap. Uppge telefonnummer, om man är borta på någon tillställning. Se till att jacken sitter i vid telefonen på nattduksbordet. Vara redo att svara på frågor snart sagt när som helst. Och beredd att med kort

varsel ställa upp på redaktionen, om något viktigt skulle inträffa.

Men kanske är det just detta man trivs med. Att stå i ett slags ständig jour i nyhetsförmedling och opinionsbildning. Att ha ett så levande arbete.